

Mihalovicsné Lengyel Alojzia

A sátoraljaújhelyi Carolineum története

Az ezredfordulón, a magyar oktatás ezredik évfordulója idején számos kutató, lokálpatrióta pedagógus érez ösztönzést iskolakultúránk eddig kevésbé kutatott területeinek, így a katolikus iskolák történetének tanulmányozására is. Az egyházi és világi iskolák történetének forrásai nem csupán az országos hírvilági iskolák történetére szolgálhatnak tanulsággal az utókor számára. Az egyházi és világi levéltárakban, az önkormányzatok levéltáraiban és magánlevéltárakban található, az iskolatörténetek feldolgozására inspiráló források fontos szerepet töltenek be egy település, így a lokálpatriotizmusáról híres, vallási és etnikai értelemben sokszínű polgárváros, Sátoraljaújhely kulturális életének helytörténeti kutatásaiban is.

2002 szeptemberétől újabb hiánypótló alkotás bővíti az Újhelyről megjelent kiadványok körét: az egykori Carolineum, a zárda épületében mintegy ötven éve működő V. István Közgazdasági és Informatikai Szakközépiskola vállalta fel A sátoraljaújhelyi Carolineum története (1873-1948) című könyv kiadását. A kiadvány szerzője Péceli Pálné, a szakközépiskola matematika-fizika szakos tanára.

A zárda 75 éves történetének kezdetét a kiegyezés korabeli – a nőnevelést különösen fontosnak tartó – polgári iskolarendszer országos szintű fejlesztésének időszaka jelenti. A

könyvben bemutatott és illusztrált nevelési korszak vége az 1948-as év, amikor az egyházi tanintézeteket, így a Carolineumot is államosították. Az időkeret kiválasztása nem csak iskolatörténeti, hanem művelődéstörténeti szempontból is indokolt: a női középiskolázottság modern fogalma Magyarországon a kiegyezés után jelenik meg. A századforduló, a Trianon előtti Magyarország domináns iskolatípusa a lánypolgári, főként az önálló kereskedők és az értelmiségi szülők gyermekeinek közkedvelt iskolatípusa. A polgári iskola nevelési célkitűzéseiben a humán műveltség közvetítésén túlmenően a hasznossági elv figyelembe vételével fontos szerepet tulajdonít a gyakorlati ismereteken alapuló természettudományi képzésnek is.

A sátoraljaújhelyi Carolineum története 1867-re nyúlik vissza, amikor Fábry Ignác kassai püspök 4000 forintos alapítvánnyal biztosította egy, az általa vezetett egyházmegye területén levő katolikus lánynevelő intézet felállítását. Az iskola szervezését az 1842-ben alapított Szatmári Irgalmas Nővérek Kongregációja vállalta. A Kongregáció célja a nőnevelés, ahol a közösségi életet a bizalom, a vidámság, a kölcsönös tisztelet és a nagylelkű szeretet jellemzi. Az irgalmas nővérek nevelői hivatása kiterjedt a társadalom szegényebb néprétegeire is.

A könyv a tanintézet történetét kronologikus következetességgel követve húsz rövid fejezetre osztja. Ezek tematikailag a következőképpen tagolhatók: a Carolineum rövid története; az iskolai élet bemutatása; tanárok, egykori diákok emlékképei az iskoláról.

Az első részben az alapítólevél bemutatásával, az adományozók körének felsorolásával, korabeli és közelmúltban készült alaprajzokkal, helyszínrajzokkal, fényképekkel illusztrálja a szerző a „Zárda” történetét. Tartalmas összeállításban olvashatunk az iskola korabeli sajtóvisszhangjáról. A „Zemplén” c. újság 1902. július 31. számában, a Tanügy rovatban a Carolineumról a következő közlés jelenik meg: “az intézetben teljes ellátásra belnövendékek vétetnek fel. Az intézet vezetés következőleg van osztályozva: a) belnövelde, b) kisdedóvó, c) hatosztályos elemi népiskola, d) négyosztályos polgári iskola.”

A szerző a képi anyagot és a dokumentációt elsősorban a zárda egykor növendékei segítségével gyűjtötte össze. Képi és egyéb dokumentációs forrás hiányában egyes épületrészek és azok funkcióinak bemutatásánál az adatközlőktől származó információkat adja közre. Az iskolai élet bemutatásához hozzátartozik a két világháború közötti időszak pedagógusainak munkaköri leírása, a tantárgyfelosztás, az órarend és az egyéb szolgálati tevékenységi rendszerek számbavétele, s táblázat formájában történő kimutatása. Impozáns a zárda működésére vonatkozó számadatok rendszerének bemutatása az iskola benépesítéséről 1901 és 1948 között, kimutatás a tanulók vallási hovatartozásáról, a szülők

foglalakozásáról. Az 1943-44-es tanév évkönyvének adatai szerint ötféle felekezethez tartozó diákokból áll össze a Carolineum tanulóifjúsága. A római és görög katolikus tanulók után az izraelita felekezethez tartozó tanulók száma a legmagasabb. Tudvalevő, hogy a polgári iskola, mint új iskolatípus fontos szocializációs funkciót is betöltött, a tanulóifjúság vallási-etnikai összetételét tekintve felekezeti különbség nélküli intézmény volt, ahol a különböző vallások oktatásáról is gondoskodtak.

A tanulók szüleinek foglalkozásának kimutatása alapján legtöbb a kisiparos, kiskereskedő, közlekedési tisztviselő és köztisztviselő szülő. Oktatástörténeti szempontból különös jelentőséggel bírnak az iskola működéséről szóló és a tanulók viselkedését a rendtartást szabályozó dokumentumok. Ezek a keresztény nemzeti értékrendszert intenzíven fejleszteni kívánó klebelsbergi kultúrpolitika szellemét tükrözik. Figyelemre méltó a bizonyítvány első és utolsó oldalán olvasható, az iskolában és a mindennapi életben harmonikus, egészséges életvitelre, az udvarias viselkedésre didaktikusan nevelő útmutatás szövege is. A bizonyítványtípusok bemutatása közé nem ünnepontó szándékkal került be egy 1935/36-ra datált polgári iskolai osztály közös értesítője is. Az osztályzatokat vizsgálva megállapítható, hogy a Carolineumban nem volt könnyű kitérni tanulónak lenni.

Fontos dátum az intézet életében az 1928-as év, amikor az intézet egykori kegura, báró Waldbott Frigyes és neje Habsburg Mária Alice királyi hercegnő tanítás céljára alkalmazható újabb épületeket adományozott a

Carolineumnak. 1930-ban gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszter katolikus alapokból nyújtott adománya folytán a sportfejlesztési program keretén belül tornaterem épült, s az intézet további két telekkel gyarapodott. A 30-as évek elején az intézetben fennálló internátus, kisdudóvó, elemi és polgári lányiskola falai között öt és félszáz növendék tanult. Az iskola nevelési célkitűzései közé tartozott az általános műveltség emelésén kívül olyan sokoldalúan képzett háziasszonyok oktatása is, akik az iskolából kikerülve képesek megállni helyüket a társadalomban és a családi életben egyaránt. 1930-tól került sor az iskola keretein belül – a munkaiskola oktatási elveinek szellemében szervezett, – a polgári iskolai tanulmányok befejeztével választható szaktantárgyak, a kertgazdasági és háztartási iskola első vizsgájára.

Növeli a könyv értékét a tanulmányi kirándulások krónikájának bemutatása. A kirándulások, üzemlátogatások programjának megszervezésében nevelési vezérelv volt a tantárgyak közötti belső koncentráció. A kor uralkodó pedagógiai irányzata, a művelődési cél szerint orientált tantárgyi rendszer szellemében a tantárgyak közötti belső koncentráción kívül az oktatás feladata arra is irányult, hogy a tanulókat képessé tegyék saját népük lelki struktúrájának megismerésére, humanisztikus értékítélet alkotásra és önálló véleményformálásra. Néhány példa a tanulmányi kirándulások szaktárgyoktatásra vonatkozó kapcsolattársításra: távírda-fizika; borpincészet-vegytan; szegényház-egészségtan; közművek-természettan, stb.

Tartalmas összeállításban olvashatunk az

iskolában működő ifjúsági egyesületek a Szívőgárda, a Mária kongregáció, továbbá az önképzőkörök működéséről, az alaki követelményekről, a különböző stílusú egyenruhák viselésének módjáról. A zárda szervesen kapcsolódott a város kulturális életéhez. A tornaterem színpadán évente több alkalommal házilag komponált izléses díszletekkel és jelmezekben korcsoportok és iskolatípus szerint művészi igénnyel rendezett színdarabot mutattak be. A tanórán kívüli szervezett tevékenységi formák között fontos szerepet játszott a hangszeres zeneoktatás, a sportolás és télen a korcsolyázás. Az iskola első sorban a város katolikus társadalma számára volt nyitott: a város polgárai látogathatták a zárda kápolnáját, és az iskola több rendezvényét.

A zárda történetét bemutató mű egykori tanárok és adatközlő diákok visszaemlékezéseivel zárul. Az emlékek tárgya részben az iskolai impressziók felidézése. Mivel az adatközlők közel hasonló élményekről számolnak be, gyakran találkozhatunk ismétlődő motívumokkal.

A kedvesnővérek emlékezései alapján az olvasó következtetni tud a háborút követő küzdelmes évekre, amikor a Carolineum – alsófokú intézménnyé visszafejlődve – önerőből volt képes fennmaradni az államosításig. Megdöbbentő kordokumentum a szerzetesek internálásáról, sorsuk további alakulásáról szóló önvallomások sora.

(Péceli Pálné: A sátoraljaújhelyi Carolineum története (1873-1948), Sátoraljaújhely, 2002)

